

Б и б л и о т е к а „ К а л е н д а р ”

книга 101

илустрација на корицама
Тивадар Чонтвари: *Учиџељ Мароканац*
(сликар објављује лозинку за Небо)

Copyright © 2020, Слободан Мандић

Copyright © 2020, за српски језик, за Србију и Црну Гору, АГОРА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештамповати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама Закона о ауторским правима.

СЛОБОДАН МАНДИЋ

ДУХ ПРИЧЕ И ДРУГА ИМЕНА

роман

АГΩΡΑ

*Досїојно јесїе славиї сїварносї
у їрадиву несїварної*

Иван В. Лалић (Четїврїи канон)

Свежина октобарског јутра.

Тераса поред куће, под брезом.

На њој зелени сто, у светлости зреле јесени.

На столу књига, и свеска тврдих корица, са сликом лептира.

Седиш у наслоњачи уза њ, с оловком у руци: коначно си ушао у слику којој си годинама стремио; била ти је у сну. (Звучи комично, као да се сан испунио.)

Ниси поимао да је она тек почетак.

Тек када си се, с баштом у залеђу, за овим столом нашао, разумео си како си заправо желео да на миру и натенане излисташ свој живот.

Када си почео листање, испоставило се да тражиш места преображаја, оне капије у могући наратив; и онога ко нам вуче конце судбине.

Не отац (више није реч о њему, био је тек први степен на путу трагања), да не буде забуне, нити стриц, господин Барок, беденар, сви су већ склоњени и остављени по страни, свако у својој епизоди; коначно им налазиш место: они су само употребљени у нашим животописима.

Свестан да ћеш те часове заокружити и видети у правој светлости тек када их обасја сећање.

Ойет се окуїљамо, ноћоддије драїе, сијелције неуморне, сада на іруїној ітераїји.

Да се исцељујемо іричом, окреїљујемо хлебом од језика, леком вајкадашњим.

Сайерани у самоћу, као у вили Новела, да се од светиа лечимо.

Да се враћамо себи.

Ойет ће іоїрајайи, ііреда іоново одбројайи и издураїи можда и целих седамдесеті осам дана; злодух долази. До дванаесті седмица, іонеком дуїих дванаесті іодова, ііраје њеїова каміања; знамо му нарав.

Подземље, жица, Едем, каранїшена, баруїне ноћи и іоцейано небо, нишїа нас није мимоишло, већ смо цейљени, колектив-но ірокужени, издашном веку хвала; диће некако!

Како ли би нам сада ваљали салаши, ни ренесансни дворци ни замкови нису им равни; да се у мир іоља измакнемо. Имали смо у айшару два велика: Буїарев и Бобов; ойлемењивали су крајолик, док их нису, циїлу іо циїлу, разнели іолазници кружока на златни погон, све враїили іољу.

Приїоведачи су већ узели реч.

Главни лик нашеї доба је ірича, безодзирни іокреїшач судбина, іочиње један.

У свечаној іози (само шїо не удари машину), чека іишину; баи као да са сваком іричом светі іочиње изнова.

ПРИЧА КОЈА ЧЕКА СВОЈ ЧАС

ВРЕМЕ и место настанка приче за сада остају:

стара кућа, са запећком у углу дневне собе (називаном предсобље), иза дрвеног чивилука, са каљевом пећи у соби до улице, и *фијакер* са шпоретом у предсобљу, где су још и отоман (отац на њему одмара после ручка, листајући *Борбу* док покривен њоме као чаршавом, довољно је пространа, не захрче), зелени креденац за посуђе, хлеб, есцајг и чаше, тешка зелена столица са кантицом и лавором, унапређена у умиваоник, клупа без наслона, лампа с цилиндром;

вече, када се, после сигнала, оног учесталог жмиркања сижалице, у девет, угаси светло и упали петролејка, проверена пратиља приповести, која нас не оставља попут непостојане жаруље.

Уз њу се, кроз њене одсјаје, као кроз сметове загази дубоко у ноћ.

Понекад се прича, и пошто се заврне фитиљ и дуне у лампу, наставља под дуњама, на сламарици, у соби до улице, растући од мрака.

2.

Међутим, у истом амбијенту у коме смо слушали повест о славним бојовницима Стојану и Петку, о војводи Богдану, о комитама Радоју Црногорцу и синовима, није се одмах дало уочити да се зачела и како се одвија прича која ће испасти сасвим другачија. Овог пута отац није господарио њоме као када приповеда о бекству покојног Перише Лажетића; ова се измиче и отима, никако да је савије и као духа у лампу врати.

Рађала се споро, појављујући се у фрагментима; одломци задуго нису упућивали једни на друге, ничим се не привлачећи,

пре су личили на иверје које испод секире лети, на све стране раштрцано, када дрвосеча пљуне у шаке па се размахне на дрвљанику. Није се ни чинило да је прича, колико само детаљи, слике из неких минулих дана, реченице из њима знаних анегдота; тренуци у пошалицама изгубљени или сачувани.

Њени први и оквирни протагонисти су двојица ликова што су се по задатку накратко обрели у старом крају, након што су се већ били одселили из њега да преко Дунава, у влажној Панонији, свој нови дом подижу.

3.

Отац и стриц Сава.

Елем, бејаху дошли да испрате свог ујака Мијајла и на вечни починак га у стари завичај врате, још док је таква болешћивост била допуштена; па их у Гацко позвали, на испомоћ: можда су им тамо надлежни каквом фином речи умели да подиђу, у сваком случају се чини да им је обојици позив годио.

У *Обласном* им се рекло да прича, која им се месецима свима о главу обија, скривање последњег шкрипара, Миње Шпировог, мора бити затворена; не можете је, сад пошто сте у банатске перине залегли, за собом остављати!

По сваку цену.

4.

Није је ни почео испочетка. Како само скоковито приповеда!

Хвата залет издалека, час из Белове авлије, час испод Сомене.

Како си ти дозволио да се ђевојка, код толиких гледних и вриједних момака по Гацку, спетља с једним брадоњом, дочепао је за врат најпре свог саборца Фића, казује прича.

Ко би јој дозволио, на моју душу није ме ни питала.

Што ниси бранио, кад си за јаде чуо, пошто видео каква ти се попара вари.

Јесам, брате, колико сам игда могао; кад сам кренуо у баре да косим, једанпут сам је, да простите, спутио. Она је, напамет, после се казало, пућпурикала; дилбер јој се по гласу довукао.

Женску чељадету треба језик спутити, отац ће одсечно, најеђен што то један овакав домаћин, па још првоборац, није знао.

Шпиро, ударао је с друге стране, шта ће му била, код оваких наших ђевојака?

Не питајте ме за моје јаде, слегао раменима упитаник.

Нека свако бере цвијеће у својој башти, додавала је баба Ристана, отресито женско чељаде што се с људима мешало.

У суморну мартовску вечер, прохладну и ветровиту, кошава је мела трећи дан, отац започиње с окрајка, као кад кукуруз окопава па најпре удари по узглавици, не упуштајући се у ону дуж на Речају којој се крај ни не назире.

Дану, Сава, поштења ти, како си оно пратио ђевојку на попиш, па ти се украла, а ти остао да стражариш уз њен зубун.

На очеву реч мајка негодује, Милош у дуету цркава од смећа, док стриц мрси кроз брке: Није зубун, него гуњ (мислим да је једва чекао прилику да исправи оца). Ухватио се сумрак, она цвили, стрико, куку њој; шта је било, ђаволи те стрикали! Брука и кастиг, вели, мора напоље! Какво поље, несретнице. Морам, црких од јада и стида! Узвртела се, видим, притужило. Па хајде, кад је тако, чучни иза оне лијеске. Кумим те Богом, одмакни се, вели она, не гледај. Ђаволи те сви гледали, одакле ти тај поганлук пада на ум. Поизмакнем се, окренем главу.

Она чучи онамо, Сава овамо, иза треће лијеске, окренуо леђа, раскикотани отац преузима наставак, да убрза. С времена на време се осврне, чучањ се још црни на оном истом месту. Богами потрајало, изгледа јад јој баш већи од стида. Је ли готово више, припита двапут; не би одговора, од срамоте зар, само вук завија некуд испод Степена. У нека доба он реши да се дигне, па нека све бруке пуцају, привуче се, има шта видети: јелек чучи, ђевојка га натакла на трн и клиснула тамо куда је срце води. Са собом однела траг! Ево Саве, одонуд клима; ишао сам за

њима назорице, да ме она не опази. Шта ти је то у руци, питам. Јад и друка, вели он.

5.

Ајде, Шпика, да се затвори ова прича, па да и ми кренемо у Банат, својим путем; и тебе тамо чека Тета, врат искриви возове слушајући, извирујући хоћеш ли од станице избити.

Шпиро слеже раменима, не зна на коју би страну, шта ће од себе.

[Када по затварању приче стигну у Сарчу, баште ће бити оголеде, јесен се већ спаковала у бундеве.

Пошто га с прага угледа самог, Тета ће закукати, у усахла прса се дијући.

Убрзо ће се вратити; једна породица између седамдесет повратничких. (Нису ни долазили у Банат од своје воље, рекосе замичући без поздрава; нисмо ни ми, али смо остали, указивао је стриц на нечију доследност. Како можеш трућати да је директива била мимо наше воље, спопадао га отац.)]

Сићи у јаму па им реци, отац си му, све им по реду предочи.

Прича каже да је Миња одмах по рођењу остао без мајке, убрзо и без оца, подигли су га стриц Шпиро и Тета, не раздвајајући га од свога Малише; то је знао и мој стари када се Шпиру обратио, али ни Шпиро није налазио за сходно да реагује исправком, вероватно и не примећујући никакав лапсус. Ваљда то и није био детаљ који завређује пажњу, или поготову у таквом часу, а можда је овакво обраћање било и тачније од оног које би се повело за буквалним: премда дословно, оно што је фактички тачно заправо би било удаљавање од истине која је давно прегазила и превазишла чињенице.

Стари се загледа у мене, па у Саву, невољко крену; спуза се низ шкрапу, нестале у невидљивој удубини.

Шта је било, питамо кад се једва једном из зјапа помоли; веселник као овца побелео! Али да то оставимо за сада у страну,

одлаже детаљ који га дави смехом: немамо сад када, хитамо ка драми.

Ништа, намрачен Шпиро слеже раменима.

Па шта раде, кукавче сињи.

Држе се за руке.

Отац плесну, Сава тужно заклима: овом краја нема, неће се то дозвати скоро; цокну језиком.

О, Милутине!

Ајде, болан, доста је било шкрипова. Рат је капут! Ниси руке окрвавио, немаш се рашта туда завлачити ни крити.

Извлачи се отален! Све се може међу људима уредити; али да неко остане да се и даље у слободи мимо свијет крије, то не може никако! Излази!

Хајде, Миња, Богом те кумим, не гони нас да руке каљамо. Ако не послушаш Шпира, и нас комшије, остаћемо; држати стражу, на смјену, све док не скапљете. На крају, ако се одужи, не буде ли друге, убацићемо крагујевку!

(Можда и одмах, на почетку; могло је, помишљам док слушам, мора да је тако зазвучало.)

Тишина.

Ништа. Ни гласка. (Можда доле никог нема, паде ми на ум лупешки посао; може ли бити да се један Шпиро претвара, да се ова мрга, овај комад од брега тако чини невешт. Ма онда је све било могуће, кад притера невоља поготову; отац је у трену наслућивао један нов ток приче, који се отргао, од кога му се, гримаса каже, истом стужило.)

Онда цикну шешана.

Згледасмо се.

Сумње почеше да се разилазе, као тама у свитању. Шта има од пуцња стварније!

Замало, кресну још једанпут.

Из жбуња излете препелица.

Шпиро нас погледа унезверено. Скиде капу. Седе занемео. Све вам казујем каконо је било, ове ми сузе!